

PAWEŁ WILIŃSKI

PRAWO DO OBRONY W POSTĘPOWANIU PRZED MIĘDZYNARODOWYM TRYBUNAŁEM KARNYM

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) jest pierwszym stałym organem sądowym powołanym do ścigania najpoważniejszych naruszeń prawa humanitarnego¹. W odróżnieniu od istniejących międzynarodowych trybunałów *ad hoc*, powołanych do życia dla osądzenia zbrodni popełnionych w byłej Jugosławii² i Rwandzie³, jest sądem o jurysdykcji uniwersalnej, nieograniczonej lokalnie czy regionalnie. Trybunał, działając w oparciu o zasadę komplementarności, stanowi jedynie uzupełnienie krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości i władny jest wykonywać swą jurysdykcję wyłącznie w razie niezdolności lub braku woli państwa do działania.

Przepisy postępowania przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym nie są prostym powtórzeniem reguł ustanowionych dla trybunału jugosłowiańskiego i rwandyjskiego. Stanowią nie tylko ich twórcze rozwinięcie, lecz także wprowadzają do prawa międzynarodowego instytucje i rozwiązania dotąd nieznanne⁴. Zgodnie z art. 21 ust 3 Statutu MTK, stosowanie jego przepisów musi być zgodne z uznawanymi powszechnie międzynarodowymi prawami człowieka

¹ Powołany został do życia 17 lipca 1998 r. w Rzymie na mocy umowy międzynarodowej. Polska podpisała Statut rzymski 9 kwietnia 1999 r., a następnie ratyfikowała go 12 listopada 2001 r., stając się jednym z państw-zaloźcicieli Trybunału. Zob. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, Dz. U. 2003, Nr 78, poz. 708. W literaturze polskiej na temat MTK zob.: J. Izydorczyk, P. Wiliński, *International Criminal Court. Międzynarodowy Trybunał Karny, Zakamycze, Kraków 2004*; M. Płachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, t. I, Kraków 2004; I. Gawłowicz, M. A. Wasilewska, *Międzynarodowa współpraca w walce z przestępczością (międzynarodowe trybunały karne, Interpol)*, Szczecin 2004, s. 155 i n.; E. Zielińska (red.), *Międzynarodowy Trybunał Karny – USA i UE: dwa różne podejścia*, Warszawa 2004, s. 7-11; E. Socha, *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Wrocław 2004. Wśród licznej literatury obcojęzycznej zob. zwłaszcza: A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones (red.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: a commentary*, vol. I-II, Oxford 2002; D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnelly (red.), *The Permanent International Criminal Court. Legal and policy issues*, Hart Publishing, Oregon 2004; G. Nesti, M. Politi (red.), *The Rome Statute of the International Criminal Court. A challenge to impunity*, Ashgate-Dartmouth 2001; L. N. Sadat, *The International Criminal Court and the transformation of international law: justice for the new millennium*, Transnational Publishers, New York 2002; P. Levis, *The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court: confirmation hearing to trial*, w: H. Fischer, C. Kreß, S. R. Lüder (red.), *International and national prosecution of crimes under national law*, Berlin 2001, s. 219-234.

² Międzynarodowy Trybunał Karny do Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Popelnione na Terytorium Byłej Jugosławii od 1991 r. (MTKJ). Trybunał powołany został do życia przez Radę Bezpieczeństwa ONZ na mocy rezolucji nr 827 z 25 maja 1993 r.

³ Międzynarodowy Trybunał Karny do Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Ludobójstwo i inne Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Popelnione na Terytorium Rwandy oraz Obywateli Rwandy Odpowiedzialnych za Ludobójstwo i inne takie Naruszenia Popelnione na Terytorium Sąsiednich Państw (MTKR). Powołany do życia 8 listopada 1994 r. przez Radę Bezpieczeństwa ONZ na mocy rezolucji nr 955.

⁴ Są wynikiem szczególnego połączenia przepisów procesowych prawa kontynentalnego z systemem prawa *common law* i ich kreatywnego adaptowania dla potrzeb Trybunału. Por. L. N. Sadat, op. cit., s. 225-228.

i pozbawione jakichkolwiek przejawów dyskryminacji opartej na różnicach płci, rasy, religii, wieku, koloru skóry, języka, poglądów politycznych, pochodzenia itd.

Odpowiedzialności karnej przed MTK podlegają sprawcy najpoważniejszych przestępstw przeciwko międzynarodowemu prawu humanitarnemu: zbrodni przeciwko ludzkości⁵, zbrodni ludobójstwa⁶, zbrodni wojennych⁷ i zbrodni agresji. Odpowiedzialność przez Trybunałem, w odróżnieniu od zasad działania trybunałów *ad hoc*, ma charakter subsydiarny. Oznacza to, że postępowanie przed MTK może być wszczęte jedynie wówczas, gdy państwo mające pierwszeństwo jurysdykcji nie chce bądź nie może jej wykonywać⁸. Zarówno przed wszczęciem postępowania, jak i w trakcie, oskarżonemu i osobie, wobec której wydano nakaz aresztowania albo wezwanie do stawienia, przysługuje prawo sprzeciwu wobec jurysdykcji MTK oraz sprzeciwu wobec dopuszczalności sprawy⁹. Uprawnienia, o których mowa, zaliczyć należy do uprawnień służących realizacji szeroko rozumianego prawa do obrony.

Statut MTK nie posługuje się pojęciem podejrzanego, a i zakres pojęcia oskarżonego nie wydaje się do końca jasny¹⁰. Mimo to, dokonując wstępnych ustaleń, można przyjąć, że podejrzanym jest osoba, którą – w związku z przystąpieniem do jej pierwszego przesłuchania – w myśl art. 55 ust. 2 Statutu poinformowano o istnieniu podejrzenia popełnienia przez nią przestępstw ściganych przez Trybunał. Oskarżonym jest zaś osoba aresztowana na mocy decyzji Izby Przygotowawczej¹¹ albo taka, która stawiała się dobrowolnie lub wskutek wezwania, a wobec której w trybie przewidzianym przez Statut MTK wniesione zostały do Izby Orzekającej zarzuty popełnienia zbrodni ściganych przez Trybunał¹². Zgodnie z zasadą domniemania niewinności – wyrażoną w art. 66 ust. 1 Statutu – osobę taką uważa się za niewinną dopóty, dopóki jej wina nie zostanie zgodnie z prawem udowodniona przed MTK¹³. Ciężar dowodu spoczywa na Prokuratorze¹⁴.

⁵ Na ten temat zob. np. R. S. Clark, *Crimes against humanity and the Rome Statute of the International Criminal Court*, w: G. Nesti, M. Politi (red.), op. cit., s. 75-93.

⁶ Zob. K. Kittichaisaree, *International Criminal Law*, Oxford 2001, s. 67-84.

⁷ Zob. np. G. Venturini, *War crimes in international armed conflicts*, w: G. Nesti, M. Politi (red.), op. cit., s. 95-105; L. Condorelli, *War crimes and internal conflicts in the Statute of the International Criminal Court*, w: G. Nesti, M. Politi (red.), op. cit., s. 107-117.

⁸ Zob. F. Pocar, *The Rome Statute of the International Criminal Court and Human Rights*, w: G. Nesti, M. Politi (red.), op. cit., s. 72.

⁹ Sprzeciw wobec jurysdykcji MTK może być oparty wyłącznie na zarzutach przekroczenia zakresu tej jurysdykcji (*rationae tempore, ratione materiae, ratione loci, ratione personae*) bądź naruszenia przepisów art. 13-15 Statutu, określających wszczęcie postępowania w celu wykonania jurysdykcji. Zasady wnoszenia sprzeciwu określa art. 19 Statutu, zaś zakres dopuszczalności postępowania – art. 17. Sprzeciw wniesiony na etapie postępowania przygotowawczego rozpatruje Izba Przygotowawcza MTK, natomiast w postępowaniu sądowym – Izba Orzekająca. Postępowanie w tym zakresie jest dwuinstancyjne, a odwołanie przysługuje do Izby Odwoławczej (art. 19 ust. 6).

¹⁰ Brak definicji „podejrzanego” wynika z trudności w uzgodnieniu w toku prac przygotowawczych wspólnej definicji tego pojęcia, por. L. N. Sadat, op. cit., s. 250.

¹¹ Sędziowie MTK orzekają w ramach trzech izb: Izba Przygotowawcza wykonuje swe uprawnienia w postępowaniu przygotowawczym, Izba Orzekająca w postępowaniu sądowym rozpoczynającym, Izba Odwoławcza działa jako sąd II instancji, rozpatrując apelacje od wyroków i inne środki zaskarżenia.

¹² Zob. J. Izdorzyczyk, P. Wiliński, op. cit., s. 97.

Zakres uprawnień przyznawanych podejrzanemu i oskarżonemu jest różny. Wynika to – rzecz jasna – z samej istoty oraz pozycji procesowej tych podmiotów. Statut Trybunału wprowadza jednak interesujące rozwiązania w sposobie określenia uprawnień i pozycji pokrzywdzonego. Nowatorstwo rozwiązań przyjętych w Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego polega na tym, że art. 55 w szeroki sposób określa odrębny katalog uprawnień procesowych przysługujących podejrzanemu już na wstępnym etapie postępowania¹⁵. Obejmują one: wolność od samooskarżenia, wolność od przymusu, tortur i innego poniżającego traktowania, prawo do pomocy tłumacza, prawo do znajomości stawianych zarzutów, prawo do milczenia oraz do korzystania z pomocy obrońcy i przesłuchania w jego obecności. Ten sam zakres uprawnień przysługuje podejrzanemu także w razie prowadzenia postępowania przygotowawczego przez prokuratora krajowego na podstawie wewnętrznych przepisów państwa-strony¹⁶.

Oskarżonemu przed Trybunałem przysługują rozliczne prawa i uprawnienia procesowe wynikające z art. 67 ust. 1 Statutu, oparte w dużej mierze na systemie gwarancji art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁷. Zaliczyć można do nich przede wszystkim¹⁸:

- a) prawo do publicznego procesu;
- b) prawo do procesu rzetelnego i bezstronnego;
- c) prawo do obrony w toku procesu – obejmujące prawo do osobistej obrony i do ustanowienia obrońcy;
- d) prawo do poznania stawianych zarzutów (ust. 1 pkt a);
- e) prawo dysponowania odpowiednim czasem i warunkami do przygotowania obrony (ust. 1 pkt b);
- f) prawo swobodnego i poufnego porozumiewania się z ustanowionym obrońcą (ust. 1 pkt b);
- g) prawo do rozprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (ust. 1 pkt c);
- h) prawo do aktywnego udziału w postępowaniu obejmujące:
 - obecność na rozprawie (ust. 1 pkt d);
 - prawo do przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia i świadków obrony na tych samych warunkach (ust. 1 pkt e);
 - prawo do zgłaszania wniosków dowodowych i wskazywania podstaw wyłączenia odpowiedzialności karnej (ust. 1 pkt e);
 - składanie oświadczeń na swoją obronę ustnie i na piśmie (ust. 1 pkt h);
 - korzystanie z bezpłatnej pomocy tłumacza, tłumaczeń czynności procesowych lub dokumentów (ust. 1 pkt f);

¹³ Zauważyć jednak można, że wątpliwości budzi umieszczenie zasady domniemania niewinności w części dotyczącej postępowania sądowego, a brak odpowiedniej regulacji w części określającej postępowanie przygotowawcze. W sprawie wątpliwości co do właściwej redakcji dotyczącego zasady domniemania niewinności art. 67 ust. 1 (i) zob. I. Bantekas, S. Nash, *International Criminal Law*, London-Sydney-Portland-Oregon 2003, s. 128.

¹⁴ Zob. I. Bantekas, *Defence in International Criminal Court*, w: D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnelly (red.), *The Permanent International Criminal Court. Legal and policy issues*, Hart Publishing, Oregon 2004, s. 264-266.

¹⁵ Zob. S. Zapalla, *Rights of persons during an investigation*, w: A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones (red.), *op. cit.*, vol. II, s. 1183, 1196 i n.

¹⁶ R. May, M. Wierda, *International criminal evidence*, Transnational Publishers, New York 2002, s. 278.

¹⁷ Uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1966 r. wszedł w życie 23 marca 1976 r.

¹⁸ Por. J. Izydorczyk, P. Wiliński, *op. cit.*, s. 97-98.

- prawo do milczenia i niezeczynania przeciwko sobie lub przyznania się do winy (ust. 1 pkt g);
- prawo aresztowanego do wyznaczenia mu obrońcy (Reguły procesowe i dowodowe, art. 117 ust. 2).

Pozycję oskarżonego wzmacniają także gwarancje wynikające z ogólnych i uznanych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego¹⁹, takie jak: zasada *ne bis in idem* (art. 20)²⁰, zasady *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege* oraz zakaz retroaktywności.

Trybunał przywiązuje szczególną wagę do zapewnienia oskarżonemu jawnego procesu. W szczególności dotyczy to jawności rozprawy i sposobu ogłoszenia wyroku, który – zgodnie z art. 76 ust. 4 – ogłasza się publicznie i w obecności oskarżonego. Rzetelność i bezstronność postępowania gwarantuje silna i niezależna pozycja sędziów MTK, szeroki zakres uprawnień procesowych przyznanych oskarżonemu, a także wynikające z art. 67 ust. 2 obowiązki spoczywające na Prokuratorze. Wskazuje się przy tym, że rzetelność postępowania, rozumiana m.in. jako wymóg zapewnienia równości uprawnień stron (*equality of arms*), powinna być rozumiana szerzej niż na gruncie prawa krajowego i orzecznictwa międzynarodowych organów ochrony praw człowieka²¹. Powinna więc także obejmować zapewnienie oskarżonemu równości w dostępie do udogodnień i korzystania ze środków technicznych (*equality in resources*), równoważących utrudnienia spowodowane postępowaniem przed trybunałem o charakterze międzynarodowym²².

Prawo do posiadania obrońcy należy do fundamentalnych uprawnień wynikających z wymogów rzetelności procesu. Statut rzymski przewiduje dwa rodzaje obrońców – ustanowionych lub z urzędu²³. Oskarżony może w myśl art. 67 ust. 1d sam ustanowić obrońcę, o uprawnieniu tym jednak powinien zostać przez Trybunał pouczony. Jeśli wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości, Trybunał zobowiązany jest wyznaczyć oskarżonemu obrońcę z urzędu oraz zwolnić go z kosztów utrzymania obrońcy, jeśli oskarżony nie posiada wystarczających środków na ich pokrycie. Obrońca może brać udział już w pierwszych czynnościach procesowych z udziałem podejrzanego – pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego (art. 55 ust. 2 pkt c). Należy jednak zauważyć, że Statut MTK, niestety, nie stwierdza jednoznacznie, że oskarżony zawsze będzie posiadał obrońcę w postępowaniu przed Trybunałem, co – jak się wydaje – uzasadnione byłoby wagą zarzutów stawianych oskarżonemu²⁴. Pierwotny zamysł utworzenia przy Trybunale urzędu obrońcy i włączenia go w ramy sekretariatu MTK nie znalazł poparcia w trakcie procesu negocjacyjnego i nie został

¹⁹ Por. L. Mekhemar, *The status of the individual in the Statute of the International Criminal Court*, w: G. Nesti, M. Politi (red.), op. cit., s. 126.

²⁰ Zob. L. N. Sadat, op. cit., s. 187-192.

²¹ Zob. R. May, M. Wierda, op. cit., s. 268-270.

²² Trybunałem, który – przypomnijmy – nie bada naruszenia podstawowych praw człowieka w krajowym postępowaniu karnym, lecz sam niezależnie wykonuje jurysdykcję. Nie chodzi także, rzecz jasna, o równość zakładającą redukcję uprawnień jednej ze stron (prokuratora) wobec braku potrzeby zapewnienia podobnych z drugiej, np. ograniczenie liczby asystentów prokuratora do liczby asystentów obrony.

²³ Zob. R. May, M. Wierda, op. cit., s. 36-37.

²⁴ Słusznie zwraca na to uwagę M. Płachta, *Prawo do obrony przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, „Palestra 2002”, nr 9-10, s. 48-61.

zamieszczony w Statucie²⁵. Kwalifikacje i zasady działania obrońcy określają jednak przepisy Reguł procesowych i dowodowych²⁶. Zgodnie z R. 22 obrońcą przed MTK może być osoba posiadająca uznane kompetencje w zakresie prawa międzynarodowego albo karnego i procedury karnej, doświadczenie w wykonywaniu zawodu sędziego, prokuratora, obrońcy lub innego podobnego. Obrońca musi biegle posługiwać się językiem roboczym Trybunału (francuski lub angielski) oraz może korzystać z pomocy innych osób, w szczególności profesorów prawa posiadających wiedzę specjalistyczną. W wykonywaniu obowiązków podlega przepisom Statutu, Reguł procesowych i dowodowych, kodeksowi etyki zawodowej obrońców. W wykonywaniu swych obowiązków obrońca może korzystać z pomocy Sekretarza, który zgodnie z R. 20 zobowiązany jest udzielać wsparcia, niezbędnej pomocy i informacji obrońcom. Zadaniem Sekretarza jest ponadto: pomoc w zakresie ustanowienia obrońcy – art. 55 ust. 2 c; ochrona poufności porozumiewania się oskarżonego z obrońcą – art. 67 ust. 1 b; doradzanie Prokuratorowi i Izdom w sprawach związanych z obroną; zapewnienie obronie korzystania z udogodnień niezbędnych do bezpośredniego wykonywania obowiązków; zapewnienie przepływu informacji i orzecznictwa Trybunału do obrońcy oraz współpraca z krajowymi organizacjami obrońców w celu promocji i szkoleń z zakresu działania Trybunału²⁷. Sekretarz sporządza ponadto listę obrońców, spełniających kryteria wymagane do pełnienia tej funkcji przed Trybunałem, z której oskarżony ma możliwość dokonania wyboru swego obrońcy (R. 21 ust. 2). Na decyzję o odrzuceniu wniosku o wyznaczenie określonego obrońcy przysługuje odwołanie do Prezydium, rozstrzygnięcie którego jest w tym zakresie ostateczne (ust. 3).

Prawo do obrony wzmacniają uprawnienia przyznane oskarżonemu w zakresie zwalczania uciążliwości środków zapobiegawczych, a w szczególności aresztowania. Specyfika przepisów Statutu polega na tym, że odmiennie od zasad ustalonych w międzynarodowych aktach praw człowieka aresztowanie w postępowaniu przygotowawczym przed Trybunałem jest zasadą, a nie wyjątkiem²⁸. Wynika to z jednej strony z trudności ujęcia sprawców i wymogu ich udziału w postępowaniu, z drugiej zaś z wyjątkowej wagi zarzucanych im zbrodni. Nowością w porównaniu z postępowaniem przed MTKJ i MTKR jest wprowadzenie w tym celu szczegółowej procedury. Zgodnie z art. 55 ust. 1 pkt d nikt nie może być bezprawnie zatrzymany lub aresztowany, ani pozbawiony wolności, z wyjątkiem przypadków i w trybie określonym w Statucie. Aresztowanie osoby podejrzanej jest dopuszczalne, jeśli istnieją rozsądne podstawy do przyjęcia, że osoba ta popełniła zbrodnię objętą jurysdykcją Trybunału i jest

²⁵ Zob. F. Jarasch, *The Rules of Procedure and Evidence concerning the composition and administration of the International Criminal Court*, w: H. Fischer, C. Kreß, S. R. Lüder (red.), *International and national prosecution of crimes under national law*, Berlin 2001, s. 163.

²⁶ Reguły procesowe i dowodowe (*The Rules of Procedure and Evidence*) to dokument stanowiący uzupełnienie i rozwinięcie zasad określonych w Statucie MTK, regulujący m.in. skład i organizację Trybunału, kary, zasady współpracy państw z Trybunałem oraz w znacznej mierze postępowanie przed Trybunałem. Zgodnie z szeroko przyjętą międzynarodową praktyką, w odniesieniu do przepisów Statutu MTK posługiwać się będziemy pojęciem artykułów (art.), zaś Reguł procesowych i dowodowych – Reguł (R.).

²⁷ Por. F. Jarasch, op. cit., s. 164-165.

²⁸ Por. H. Friman, *The Rules of Procedure and Evidence in the investigative stage*, w: H. Fischer, C. Kreß, S. R. Lüder (red.), op. cit., s. 203.

ono konieczne w celu zapewnienia jej osobistego stawiennictwa na rozprawie, zapewnienia, że osoba ta nie będzie utrudniała ani zagrażała postępowaniu przygotowawczemu lub rozprawie lub uniemożliwienia tej osobie dalszego popełniania tej samej lub powiązanej z nią zbrodni podlegającej jurysdykcji Trybunału, u której podstaw leżą te same okoliczności (art. 58 ust. 1 pkt b)²⁹. Nakaz aresztowania wydaje Izba Przygotowawcza na wniosek Prokuratora. Trybunał zwraca się w trybie określonym w rozdziale IX Statutu do właściwego państwa z wnioskiem o aresztowanie i przekazanie (dostarczenie) osoby bądź jej tymczasowe aresztowanie³⁰. Wezwane państwo ma obowiązek niezwłocznie postawienia takiej osoby przed organem sądowym, który ustala, czy nakaz dotyczy tej osoby, czy aresztowano ją zgodnie z wymogami procesowymi oraz czy nie naruszono jej praw. Organ danego państwa nie jest jednak uprawniony do badania prawidłowości (zasadności) wydania nakazu aresztowania, tym samym okoliczności, o których mowa w art. 58 ust. 1, nie mogą być podstawą odmowy zastosowania aresztowania wobec osoby objętej wnioskiem Trybunału. Osoba aresztowana ma prawo do czasu przekazania jej Trybunałowi wnieść o tymczasowe zwolnienie, o którym rozstrzyga sąd krajowy, biorąc jednak pod uwagę zarówno stanowisko Trybunału i okoliczności sprawy, jak też możliwość spełnienia obowiązku dostarczenia tej osoby Trybunałowi (art. 59 ust. 3-6). W razie podjęcia przez państwo decyzji o przekazaniu osoba, której decyzja dotyczy, powinna zostać przekazana Trybunałowi w możliwie najkrótszym czasie³¹. Zamiast nakazu aresztowania Trybunał może wydać wezwanie do stawiennictwa, jeśli w jego ocenie jest to środek wystarczający do zapewnienia obecności określonej osoby w postępowaniu przed MTK (art. 58 ust. 7).

Osoba aresztowana ma prawo ubiegać się o tymczasowe zwolnienie przed rozprawą, o czym należy ją pouczyć (art. 60 ust. 1). Jeśli nie zachodzą podstawy do aresztowania określone w art. 58 ust. 1, Izba Przygotowawcza zwalnia aresztowanego warunkowo lub bezwarunkowo. Prokuratorowi i osobie, której aresztowanie dotyczy, przysługuje wniosek o zbadanie zasadności decyzji, ponadto Trybunał może działać również z urzędu. Trybunał bada zasadność zwolnienia lub zatrzymania co najmniej raz na 120 dni, może też badać tę zasadność w każdym czasie na wniosek podejrzanego lub Prokuratora (art. 60 ust. 3 i R. 118 ust. 2). Przy pierwszym stawiennictwie wniosek o zwolnienie musi być złożony na piśmie. Izba podejmuje decyzję po przedstawieniu stanowisk stron, może rozstrzygnąć sprawę na rozprawie. Rozprawa musi odbywać się co najmniej raz w roku (R. 118 ust. 3). W razie przekroczenia rozsądnego czasu trwania aresztowania wskutek przewlekłości postępowania, Trybunał upoważniony jest do rozważenia zasadności zwolnienia osoby aresztowanej. Dopuszczalne jest ponowne wydanie nakazu aresztowania wobec osoby uprzednio zwolnionej. Aresztowanemu przysługuje prawo do złożenia wniosku o ustanowienie adwokata na podstawie R. 117 ust. 2. W razie warunkowego zwolnienia Izba może nałożyć na podejrzanego warunki ograniczające to zwolnienie, określone

²⁹ Zob. J. Izydorczyk, P. Wiliński, op. cit., s. 87-90.

³⁰ „Przekazanie” (*surrender*), w polskiej literaturze określane także jako „dostarczenie”, to wykonywane w trybie art. 89-91 Statutu wydanie Trybunałowi osoby, przeciwko której toczy się postępowanie przed jego organami.

³¹ Szerzej na temat aresztowania i warunków zwolnienia zob. np. H. Friman, op. cit., s. 203-206.

w R. 119³². Środki te nie mogą być jednak nakładane w innym celu ani charakterze niż jako środek zapobiegawczy przeciwko ucieczce lub w celu ochrony innych osób znajdujących się pod pieczęcią Trybunału (R. 120). W razie niezastosowania się do nałożonych warunków Izba, na wniosek prokuratora lub z własnej inicjatywy, wystawia nakaz aresztowania.

Prawo do poznania stawianych oskarżonemu zarzutów i zgromadzonych na ich potwierdzenie dowodów związane jest etapem wstępnego postępowania przed Trybunałem oraz z instytucją zatwierdzenia zarzutów w postępowaniu przygotowawczym. Jeżeli istnieją podstawy do podejrzeń, że osoba popełniła zbrodnię objętą jurysdykcją Trybunału i ma zostać przesłuchana w charakterze podejrzanego, to przed przesłuchaniem przysługuje jej – na podstawie art. 55 ust. 2 pkt a Statutu – uprawnienie do otrzymania informacji o istnieniu podstaw takiego podejrzenia³³. Zgodnie z art. 60 ust. 1 po przekazaniu osoby do Trybunału albo dobrowolnym stawieniu się Izba Przygotowawcza sprawdza, czy osoba ta została poinformowana o stawianych jej zarzutach.

Instytucja zatwierdzenia zarzutów jest szczególną instytucją postępowania przygotowawczego, nieznaną polskiemu procesowi karnemu, która w istocie zastępuje czynności związane ze sporządzeniem i wniesieniem do sądu aktu oskarżenia³⁴. Jeżeli zgromadzony materiał procesowy uzasadnia wniesienie oskarżenia, a spełnione zostały również przesłanki określone w art. 60 ust. 1 (przekazanie do Trybunału podejrzanego bądź osoba ta stawiła się dobrowolnie lub wskutek wezwania), Prokurator zwraca się do Izby Przygotowawczej o zatwierdzenie zarzutów oskarżenia (*confirmation hearing*)³⁵. Postępowanie to jest niezależne od wcześniejszej procedury związanej z aresztowaniem danej osoby³⁶. Prokurator dostarcza Izbie Przygotowawczej oraz zainteresowanej osobie, nie później niż na 30 dni przed datą rozprawy zatwierdzającej, szczegółowy opis zarzutów wraz z listą dowodów, jakie zamierza przedstawić podczas rozprawy. Jeżeli Prokurator zamierza wnieść poprawki do zarzutów, zgodnie z art. 61 ust. 4, powiadamia Izbę Przygotowawczą oraz zainteresowaną osobę nie później niż na 15 dni przed datą rozprawy, o zmienionych zarzutach oraz o liście dowodów, jakie zamierza przedstawić na poparcie tych zarzutów podczas rozprawy. Jeżeli Prokurator zamierza przedstawić nowe do-

³² (a) Osoba nie może wyjeżdżać poza granice terytorialne wyznaczone przez Izbę Przygotowawczą bez wyrażonej zgody Izby;

(b) Osoba nie może udawać się do pewnych miejsc albo kontaktować się z pewnymi osobami, które zostały określone przez Izbę Przygotowawczą;

(c) Osoba nie może kontaktować się, bezpośrednio ani pośrednio, z pokrzywdzonymi lub świadkami;

(d) Osoba nie może wykonywać niektórych czynności zawodowych;

(e) Osoba musi przebywać pod danym adresem, określonym przez Izbę Przygotowawczą;

(f) Osoba musi udzielić odpowiedzi, jeżeli zostanie wezwana przez organ lub przez właściwą osobę, wyznaczone przez Trybunał;

(g) Osoba musi przesłać zobowiązanie do zapłaty lub dostarczyć osobiste zabezpieczenie lub gwarancję, w odniesieniu do których kwota oraz harmonogram i sposób płatności zostaną określone przez Izbę Przygotowawczą;

(h) Osoba musi dostarczyć Sekretarzowi wszelkie dokumenty tożsamości, a w szczególności swój paszport.

³³ Zob. też L. Mekhemar, op. cit., s. 126-127.

³⁴ Szczegółowo na temat tej procedury zob. P. Levis, *The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court: confirmation hearing to trial*, w: H. Fischer, C. Kreß, S. R. Lüder (red.), op. cit., s. 219-225.

³⁵ Zob. M. Marchesiello, *Proceedings before the Pre-Trial Chamber*, w: A. Cassese, P. Gaeta, J. R. W. D. Jones (red.), op. cit., vol. II, s. 1242-1246.

³⁶ Por. H. Friman, op. cit., s. 207-216.

wody podczas rozprawy, dostarcza on Izbie Przygotowawczej oraz zainteresowanej osobie, nie później niż na 15 dni przed datą rozprawy, listę takich dowodów. Jeżeli osoba zamierza przedstawić dowody na podstawie art. 61 ust. 6, dostarcza ona listę takich dowodów Izbie Przygotowawczej nie później niż na 15 dni przed datą rozprawy. Izba Przygotowawcza niezwłocznie przekazuje taką listę Prokuratorowi. Osoba przedkłada listę dowodów, jakie zamierza przedstawić w odpowiedzi na jakiegokolwiek zmienione zarzuty Prokuratora lub na dostarczoną przez niego nową listę dowodów. Prokurator lub zainteresowana osoba mogą wystąpić do Izby Przygotowawczej o odroczenie daty rozprawy zatwierdzającej; Izba może również na swój własny wniosek podjąć decyzję o jej odroczeniu. Izba Przygotowawcza nie rozpatruje zarzutów ani dowodów przedstawionych po upływie wyznaczonego terminu lub jakiegokolwiek jego przedłużenia. Rozwiązania te respektują niezwykle istotne uprawnienie do posiadania odpowiedniego czasu i warunków do przygotowania obrony (art. 67 ust. 1 pkt b).

Prokurator oraz zainteresowana osoba mogą złożyć w Izbie Przygotowawczej, nie później niż na trzy dni przed datą rozprawy, pisemne oświadczenia dotyczące kwestii faktycznych oraz prawnych, w tym powodów do wyłączenia odpowiedzialności karnej określonych w art. 31 ust. 1. Kopia takich oświadczeń przekazywana jest niezwłocznie drugiej stronie postępowania. Podczas rozprawy merytorycznej Prokurator oraz zainteresowana osoba przedstawiają swoje argumenty zgodnie z art. 61 ust. 5 i 6. Izba Przygotowawcza umożliwia Prokuratorowi oraz zainteresowanej osobie, w takiej właśnie kolejności, zgłoszenie ostatecznych uwag. W wyjątkowych wypadkach dopuszczalne jest odbycie posiedzenia pod nieobecność podejrzanego (art. 61 ust. 2), jeśli np. podejrzany zrzekł się prawa do udziału w posiedzeniu lub zbiegł. Izba Przygotowawcza podejmuje jednak wówczas decyzję co do udziału w posiedzeniu obrońcy, jeśli w jej ocenie wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości³⁷. Zrzeczenie się przez zainteresowaną osobę prawa do obecności na rozprawie nie uniemożliwia Izbie Przygotowawczej odbierania pisemnych uwag ze strony tej osoby dotyczących kwestii pojawiających się przed Izbą³⁸. Izba Przygotowawcza odrzuca zarzuty bądź zatwierdza je, jeśli stwierdzi istnienie dostatecznych dowodów przyjęcia uzasadnionego podejrzenia sprawstwa³⁹. Może również odroczyć posiedzenie w celu dostarczenia przez Prokuratora dalszych dowodów lub dalszego prowa-

³⁷ R. 124: Zrzeczenie się prawa do obecności na rozprawie zatwierdzającej:

1. Jeżeli dana osoba jest dostępna dla Trybunału, jednak pragnie zrzec się prawa do obecności na rozprawie dotyczącej zatwierdzenia zarzutów, przedkłada ona pisemną prośbę w tej sprawie do Izby Przygotowawczej, która następnie może przeprowadzić konsultacje z Prokuratorem oraz z tą osobą, wspieraną lub reprezentowaną przez jej adwokata.

2. Rozprawę zatwierdzającą, zgodnie z artykułem 61, ustęp 2 (a), przeprowadza się jedynie wówczas, gdy Izba Przygotowawcza jest przekonana, że osoba zainteresowana rozumie swoje prawo do obecności na rozprawie oraz konsekwencje zrzeczenia się tego prawa.

3. W razie potrzeby Izba Przygotowawcza może upoważnić daną osobę do obserwowania rozprawy spoza sali sądowej, przy wykorzystaniu środków techniki łączności, oraz zapewnić tej osobie taką możliwość.

³⁸ R. 125 ust. 3: Jeżeli Izba Przygotowawcza postanowi nie przeprowadzać rozprawy dotyczącej zatwierdzenia zarzutów pod nieobecność osoby zainteresowanej, a osoba ta nie jest dostępna dla Trybunału, wówczas zatwierdzenie zarzutów nie może się odbyć do czasu aż osoba ta będzie dostępna dla Trybunału. Izba Przygotowawcza, na wniosek Prokuratora lub ze swojej własnej inicjatywy, może w każdym czasie zrewidować podjętą przez siebie decyzję.

³⁹ Nowością w porównaniu z postępowaniem przed MTKJ i MTKR jest fakt, że decyzja o zatwierdzeniu zarzutów zapada w składzie 3-osobowym.

dzenia postępowania przygotowawczego bądź zmiany zarzutów⁴⁰. Po zatwierdzeniu zarzutów Izba Przygotowawcza, działając na podstawie art. 61 ust. 11, przekazuje postępowanie za pośrednictwem Prezydium Izbie Orzekającej powołanej przez nie do prowadzenia sprawy⁴¹.

Prawo do obrony jest najbardziej rozwinięte na etapie postępowania sądowego. Oskarżony ma prawo do składania niezaprzyśiężonych oświadczeń ustnych lub pisemnych na swoją obronę (*unsworn oral or written statements in his or her defence*). Ma także prawo udziału w rozprawie, podlegające czasowemu ograniczeniu w wyjątkowych okolicznościach, o których mowa w art. 63 ust. 2. Zgodnie z tym przepisem, Izba Orzekająca może usunąć oskarżonego z sali rozpraw, jeżeli oskarżony kontynuuje zakłócanie porządku rozprawy. Oskarżony wydalony z sali musi mieć jednak zapewnioną możliwość obserwowania rozprawy i – jeżeli jest to niezbędne dla wykonywania jego prawa do obrony – porozumiewania się z obrońcą znajdującym się na sali za pomocą środków technicznych. Możliwość wydalenia oskarżonego ograniczona jest – zgodnie z zapisami Statutu – wyłącznie do wyjątkowych okoliczności, jeżeli inne rozwiązania okazały się niewystarczające, i jedynie na taki okres, na jaki jest to niezbędne. Prawo do aktywności w postępowaniu dowodowym określane jest w oparciu o reguły dowodowe systemu *common law*, z wyraźnym uwzględnieniem zasad dowodowych systemu kontynentalnego. W Statucie mówi się o prawie do przesłuchania lub do spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia wzywanych w pierwszej kolejności oraz prawie do zapewnienia takich samych warunków składania zeznań dla świadków obrony oraz ich przesłuchania na tych samych zasadach, na jakich przesłuchiowano świadków oskarżenia⁴². Ponadto oskarżonemu przysługuje uprawnienie do przedstawiania innych dowodów mających znaczenie dla sprawy (art. 69 ust. 3)⁴³. Oskarżonemu w toku postępowania sądowego przysługuje także określone w art. 67 ust. 1 pkt e zd. 2 prawo do wskazywania podstaw wyłączenia odpowiedzialności karnej (*right to raise defence*), które rozumieć należy jako uprawnienie do kwestionowania zasadności oskarżenia z powodu istnienia przeszkód o charakterze materialnym.

⁴⁰ W razie odmowy zatwierdzenia zarzutów, ponowny wniosek o zatwierdzenie może być wniesiony jedynie w oparciu o dodatkowe dowody wskazujące na jego zasadność (art. 61 ust. 8). Dopuszczalna jest również zmiana zarzutów po ich zatwierdzeniu, lecz przed rozpoczęciem rozprawy – za zgodą Izby Przygotowawczej i po poinformowaniu podejrzanego. Jeśli zmiany te obejmują rozszerzenie zarzutów lub zmianę na zarzuty poważniejsze, wymagane jest odbycie kolejnego posiedzenia na zasadach ogólnych.

⁴¹ Przekazanie to nie dotyczy czynności związanych ze zmianami zarzutów oskarżenia bądź innych kwestii wstępnych rozstrzyganych przez Izbę Przygotowawczą na podstawie art. 64 ust. 4.

⁴² „To examine, or have examined, the witnesses against him or her and to obtain the attendance and examination of witnesses on his or her behalf under the same conditions as witnesses against him or her”.

⁴³ Na tym tle rodzić się może pytanie, jak należy ocenić to uprawnienie. Czy jest to może instytucja systemu *common law* przedstawiania dowodów, czy też typowe dla systemu kontynentalnego uprawnienie do składania wniosków dowodowych? Różnica jest tylko pozornie terminologiczna, różna jest bowiem także istota tych czynności: składając wniosek dowodowy o przesłuchanie, strona chce przeprowadzenia dowodu, który wykazać ma okoliczności na jej korzyść, ale w zasadzie dowód przeprowadzany jest niezależnie od niej; natomiast przedstawiając samodzielnie dowód z zeznań świadka, strona przedstawia sądowi dowód potwierdzający jej tezę i z góry może określić kształt wypowiedzi, której treścią jest potwierdzenie tezy wnioskodawcy. Wydaje się, że rozwiązanie przyjęte w statucie jest połączeniem obu systemów, w którym jednak pewne pierwszeństwo przyznano regułom dopuszczalności dowodów systemu *civil law*. Por. K. R. Gray, *Evidence before the ICC*, w: D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnelly (red.), op. cit., s. 292-294.

W postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, którego jurysdykcja obejmuje odmienne systemy prawne oraz ludzi mówiących kilkuset językami, szczególne znaczenie ma prawo do korzystania z pomocy tłumacza. Prawo to na mocy art. 55 ust. 1 pkt c Statutu gwarantowane jest od chwili pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego. Oskarżony ma prawo do bezpłatnej pomocy kompetentnego tłumacza. Jego uprawnienie obejmuje prawo do otrzymywania tłumaczeń niezbędnych dla zapewnienia rzetelności postępowania, jeżeli czynności procesowe prowadzone są w języku, którym oskarżony nie włada albo nie rozumie w pełni. Dotyczy to także dokumentów sporządzonych w takim języku.

Kolejnym przykładem połączenia reguł systemu anglosaskiego i kontynentalnego jest sposób określenia prawa do swobody wyjaśnień i prawa do milczenia oskarżonego (art. 67 ust. 1 pkt g-h). Zgodnie z art. 55 ust. 1 pkt a, nikt nie może być zmuszony do oskarżenia samego siebie ani do przyznania się do winy. Oskarżony ma prawo składania oświadczeń (wyjaśnień) w formie pisemnej i ustnej na swoją obronę. Zgodnie z zapisami Statutu są to wyjaśnienia niezaprzyśiężone. Ponadto oskarżony ma prawo do milczenia, które nie może być okolicznością mającą znaczenie dla orzeczenia o winie czy niewinności oskarżonego (art. 55 ust. 2 pkt b). Z niego wynika też zapisane wprost w Statucie prawo ochrony przed przymusem składania wyjaśnień oraz zakaz wymuszania przyznania się do winy (*not to be compelled to testify or to confess guilt and to remain silent*).

Prawo do rozprawy bez nieuzasadnionej zwłoki wzmocniono także innymi prawami procesowymi oskarżonego, jak np. wynikającym z art. 60 ust. 4 zakazem stosowania aresztowania przekraczającego rozsądny termin, czy zawartym w art. 64 ust. 2 obowiązkiem prowadzenia rozprawy z poszanowaniem praw oskarżonego.

Prawo oskarżonego do obrony oraz do rzetelnego postępowania obejmuje również prawo do kontroli decyzji procesowych, w tym prawo do apelacji. W odróżnieniu od systemu gwarancji procesowych zawartych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka czy Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, przyznających prawo do drugiej instancji wyłącznie w zakresie ostatecznego orzeczenia o winie oskarżonego, Statut MTK przewiduje szeroką możliwość odwołań od orzeczeń wydanych już w postępowaniu przygotowawczym⁴⁴.

Zgodnie z art. 81, wyrok wydany w pierwszej instancji przez Izbę Orzekającą może być zaskarżony przez skazanego na podstawie:

- 1) obrazy przepisów postępowania (*error in procedendo*),
- 2) błędów w ustaleniach faktycznych lub (*error facti*),
- 3) obrazy przepisów prawa (*error iuris*)⁴⁵.

Ponadto na korzyść skazanego on sam, a także Prokurator w jego imieniu mogą skorzystać z dodatkowej podstawy odwoławczej, którą jest wykazanie istnienia „jakiegokolwiek innej okoliczności naruszającej rzetelność i wiarygodność postępowania lub orzeczenia”⁴⁶. W razie zaskarżenia orzeczenia lub

⁴⁴ Por. P. De Cesari, *Observations on the appeal before the International Criminal Court*, s. 226-227.

⁴⁵ Zob. L. N. Sadat, op. cit., s. 240-243; H. J. Brady, *The Rules of Procedure and Evidence on the appeal*, w: H. Fischer, C. Kreß, S. R. Lüder (red.), op. cit., s. 235 i n.

⁴⁶ Zob. J. Izydorzycyk, P. Wiliński, op. cit., s. 106.

wymiaru kary wyłącznie przez skazanego lub Prokuratora działającego na korzyść skazanego, orzeczenie to lub wymiar kary nie mogą być zmienione na niekorzyść skazanego (zakaz *reformationis in peius*)⁴⁷. Zauważyć należy, że prawo oskarżonego do apelacji zostało określone znacznie szerzej niż w statucie Trybunału ds. byłej Jugosławii, gdzie w oparciu o art. 25 ust. 1 Statutu MTKJ istnieją dwie tylko podstawy apelacji: *error iuris* i *error facti*.

Oskarżonemu, jako stronie postępowania, przysługuje także prawo odwołania się od innych decyzji procesowych. Przepisy Statutu MTK przewidują podział tej grupy odwołań na odwołania niewymagające zezwolenia Trybunału i odwołania wymagające takiego zezwolenia. W pierwszej grupie odwołań wskazać można:

- orzeczenia w sprawie jurysdykcji lub dopuszczalności postępowania – art. 82 ust. 1 a (odwołanie w terminie 5 dni od dnia poinformowania o decyzji w tym zakresie, R. 154);

- orzeczenie o zwolnieniu lub odmowie zwolnienia z aresztu osoby, przeciwko której prowadzone jest postępowanie przygotowawcze – art. 82 ust. 1 b (odwołanie w terminie 5 dni od dnia poinformowania o decyzji w tym zakresie, R. 154);

- decyzje Izby Przygotowawczej o podjęciu działania z urzędu na podstawie art. 56 ust. 3 w celu zabezpieczenia dowodów – art. 82 ust. 1 c (odwołanie w terminie 2 dni od dnia poinformowania o decyzji w tym zakresie, R. 154)⁴⁸.

W określonych przypadkach, zamiast odwołania, strona składa w terminie 5 dni od powiadomienia o decyzji wniosek do Izby wydającej decyzję o zezwolenie na wniesienie odwołania. Zgodnie z R. 155 zezwolenia wymagają:

- odwołanie od decyzji dotyczącej kwestii, która mogłaby w istotny sposób wpłynąć na rzetelny i sprawny przebieg postępowania lub wynik rozprawy i której natychmiastowe rozstrzygnięcie przez Izbę Odwoławczą może, w opinii Izby Przygotowawczej lub Izby Orzekającej, znacznie przyspieszyć postępowanie (art. 82 ust. 1 d);

- odwołanie od decyzji Izby Przygotowawczej dotyczącej upoważnienia Prokuratora do podejmowania określonych czynności śledczych na terytorium państwa-strony bez zapewnienia współpracy tego państwa (tzw. niezdolność do współpracy, art. 57 ust. 3 d w zw. z art. 82 ust. 2).

Również w odniesieniu do tej kategorii decyzji strona, która wniosła odwołanie albo uzyskała zgodę na jego wniesienie, ma prawo odstąpienia od odwołania w każdym momencie przed wydaniem orzeczenia na mocy pisemnego oświadczenia składanego za pośrednictwem Sekretarza Trybunału (R. 157). Izba Odwoławcza może zatwierdzić, cofnąć lub poprawić decyzję (zmienić).

Postępowanie przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym nie przewiduje możliwości wnoszenia kasacji od prawomocnego wyroku. Istnieje jednak instytucja wznowienia postępowania. Zakres podmiotów uprawnionych do wniesienia w tej sprawie wniosku jest szerszy niż przed trybunałem jugosłowiańskim. Uprawnieni do zainicjowania tej procedury są: skazani, a w razie jego śmierci – małżonek, dzieci, rodzice lub „jakakolwiek osoba żyjąca w chwili

⁴⁷ Por. ibidem, s. 108.

⁴⁸ Zob. P. De Cesari, op. cit., s. 229-234; L. N. Sadat, op. cit., s. 243-245.

śmierci oskarżonego, która otrzymała od oskarżonego wyraźne, pisemne polecenie złożenia takiej skargi”, oraz Prokurator MTK działający na korzyść skazanego⁴⁹. Jeśli wznowienie postępowania dotyczy skazania lub wymierzenia kary, Izba Odwoławcza odbywa rozprawę, o terminie której poinformować należy wnioskodawcę oraz strony. Jeśli po rozpoznaniu wniosku w tej sprawie Izba Odwoławcza dochodzi do przekonania, że wniosek o wznowienie postępowania jest bezpodstawny – odrzuca go. W przypadku przyznania racji wnioskodawcy Izba Odwoławcza może ponownie zwołać Izbę Orzekającą w poprzednim składzie lub powołać nową Izbę Orzekającą, lub też uznać swoją właściwość w danej sprawie, w celu ustalenia – po wysłuchaniu stron w sposób przewidziany w Regulach procesowych i dowodowych – czy wyrok zasługuje na zmianę.

Oceniając zakres uprawnień przyznych oskarżonemu w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym, należy uznać, że zgodny jest on z wymogami stawianymi w tym zakresie przez rzetelny proces karny. Gwarancje wynikające z przepisów Statutu i Reguł procesowych i dowodowych zapewniają oskarżonemu realizację prawa do obrony. Prawo to pojmowane jest jednak jako jeden z wielu elementów rzetelnego procesu, nie zaś jego element dominujący. Połączenie przepisów i instytucji właściwych dla dwóch odmiennych systemów prawnych: systemu *common law* i systemu kontynentalnego, oznacza w istocie stworzenie nowego modelu postępowania. Kształt tego postępowania, także w zakresie prawa do obrony, wyznaczają reguły będące syntezą dotychczasowych rozwiązań prawnych. Istniejące dotąd instytucje, choć o zakresie i treści utrwalonej na gruncie własnej jurysprudencji, nabierają odmiennego znaczenia w połączeniu z nieznanymi im wcześniej instytucjami obcego systemu prawnego. W konsekwencji oczywiste jest, że dużo miejsca pozostaje także na twórczą wykładnię przepisów w procesie orzecznictwym. To zaś dla wszystkich uczestników postępowania stanowić może zarówno szansę jeszcze pełniejszej realizacji postulatów rzetelnego procesu karnego, jak i jej zagrożenie. Tym samym o faktycznym zakresie i sposobie funkcjonowania prawa do obrony będziemy się mogli w przyszłości przekonać obserwując praktykę funkcjonowania Międzynarodowego Trybunału Karnego.

*Dr Paweł Wiliński jest adiunktem
Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.
wilinski@amu.edu.pl*

THE RIGHT TO DEFENCE BEFORE THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

S u m m a r y

In the study the author discusses the scope of the right to defence before the International Criminal Court, the first permanent criminal court with an international and universal jurisdiction, created to prosecute the most previous crimes, including crimes against humanity, genocide and war crimes.

⁴⁹ Zob. J. Izdorczyk, P. Wiliński, op. cit., s. 108.

When defining terms such as *suspect* and *defendant*, the author points to the differences in understanding their positions in trial. He lists and discusses the rights vested in the defendant in the course of proceedings and also presents the ways in which the ICC has developed the principles of a fair trial. Then, he reflects on the right to an attorney, the right to the assistance of a translator, principles of using provisional detention, rules of conduct when approving charges in preparatory proceedings, the defendant's rights in judicial proceedings. He also discusses the right to free expression, the right to remain silent, the right to appeal against the sentence or other decisions taken in court. Having analysed the range of the defendant's rights, the author arrives at the conclusion that they meet requirements of a fair trial in criminal proceedings. At the same time, he emphasises that such model of conduct is a combination of two different systems of law: *common law* and *civil law*. The practical exercise of the right to defence depends to a great extent on the way in which the Tribunal interprets and implements those institutions in its judicial decisions. This, on the one hand, gives a chance for better realisation of fair trial postulates, on the other hand however, it may pose a threat to such a trial.